

Klassiekers

Een brief aan de redactie

Arthur Mitzman

Beste redactie,

Wat leggen jullie mij een charmante ouderwetse vraag voor! Hierdoor gaan bij mij alarmbellen rinkelen en komen er allerlei vragen bij me op.

'Klassiekers' suggereert bijvoorbeeld een gezaghebbend disciplinair canon, wat een dubieus concept is in deze postmoderne tijd waarin canons niet meer worden erkend, disciplines worden onttakeld en autoriteit wordt ondermijnd. Zijn we bezig terug te gaan naar een cultureel elitarisme dat al een kwart eeuw geleden uit de mode is geraakt? Of heb ik wellicht de ironie in jullie vraag gemist? Impliceren jullie dat de echte 'klassiekers' de mensen zijn tot wie jullie je richten, en die voor één dag een soort *Narrenfreiheit* krijgen om eens uit te leggen wat zij, op basis van hun eigen unieke ervaring en perspectief, als de kern van hun discipline zien?

Omdat ik aanneem dat er een verborgen carnavaleske bedoeling in jullie vraag besloten ligt zal ik mijn intellectuele ontwikkeling op z'n kop zetten en beginnen met het meest recente werk dat ik in mijn lijst van 'klassiekers' zou opnemen, *The politics & poetics of transgression* van Peter Stallybrass en Allon White (1986). Hun uitgangspunt is juist dit idee van de 'klassieke auteur'. De oorsprong van dit idee vinden ze in de Romeinse belastingtariefgroepen, die het burgerdom verdeelden in een bovenklasse van rijke belastingbetalers, de *classici*, en een lage klasse, de *proletarius*. Stallybrass en White, die opmerken dat de indeling van auteurs naar sociale status en bezit tot in de negentiende eeuw voortduurde, verbinden deze cultureel-economische topografie aan een neiging om alle aspecten van de menselijke natuur in termen van hiërarchieën van hoog en laag te organiseren. Volgens hen is de tendens van beslissende invloed op het ordenen en het waarderen van zulke uiteenlopende verschijnselen als delen van het menselijk lichaam, aspecten van de psyche, geografische ruimte en sociale organisatie en, zeggen ze verder, 'het overschrijden (*transgression*) van de regels van hiërarchie en orde in welk van de vier domeinen dan ook kan verstrekkende gevolgen hebben voor de drie andere.' Hun boek bespreekt op subtiële wijze het belang van de 'transgressieve' aspecten van cultuur.

Dit begrip 'transgressie' spreekt mij aan omdat het goed toepasbaar is op mijn familieachtergrond. De kinderen van hen die voor de Eerste Wereldoorlog de Poolse ghetto's ontvluchtten, zoals mijn ouders, konden hun overlevingskansen alleen keren door de traditionele Oost-Europese regels van conformiteit, armoede en passieve acceptatie van vervolging te 'overschrijden'. Hun ontsnapping aan hun lot was onderdeel van een groter fenomeen: Noord-Amerika had grote behoefte aan goedkope arbeidskrachten en moedigde de immigratie aan uit Zuid- en Oost-

Europa. De Oost-Europese joden hadden als voordeel boven andere immigranten in de Verenigde Staten in die tijd dat ze konden lezen en schrijven en dat ze uit een meertalige cultuur kwamen. Dit bevorderde hun sociale mobiliteit en culturele integratie. Ze werden ook geholpen, zowel in materieel als in cultureel opzicht, door de Duits-joodse gemeenschap in Amerika, die wel klein maar relatief rijk en filantropisch ingesteld was. Dit alles verklaart de snelle, voor sommigen zelfs duizelingwekkende opkomst van de Amerikaanse joden van Oost-Europese origine, hun meervoudige 'transgressie' van de regels van de sociale hiërarchie.

Mijn achtergrond is dus allesbehalve uniek in Noord-Amerika; een immigrantengeneratie (mijn grootouders) die vóór 1900 grotendeels veroordeeld was tot armoede en marginaliteit; daaropvolgend een generatie (mijn ouders) die, met meer succes dan hun ouders, vocht voor economische zekerheid en een cultureel thuis. Deze tweede generatie, die de mogelijkheid had een hogere opleiding te volgen, vond als accountant of leraar, of als kleine ondernemer of verzekeringsagent aansluiting bij de middenstand. De meesten van hun kinderen, mijn generatie, studeerden: sommigen, zoals mijn oudste broer, economie, anderen medicijnen of rechten, en weer anderen, zoals mijn zus en ik, gingen naar het conservatorium. Tot deze generatie behoren de schrijver Philip Roth, die een klas of twee lager zat dan ik op de Weequahic High School en de onlangs overleden dichter Allan Ginsberg, die een paar jaar op me voorlag op Patterson.

Deze joods-Amerikaanse ethnische subcultuur waarin ik werd geboren had een vreemde relatie met de Amerikaanse samenleving en cultuur. Als je negentiende-eeuwse voorouders Europees waren, vormden de Amerikaanse Revolutie en de Burgeroorlog geen gebeurtenissen waar je je mee kon identificeren, hoewel er op school wel veel lessen aan werden besteed. De verhalen die ik van mijn ouders en hun vrienden hoorde, die handelden over de pogingen van joodse, voornamelijk Jiddisch-sprekende radicale New Yorkers om het leven van de joden te verbeteren - door het organiseren van vakbonden in de kledingindustrie, door te vertegenwoordigen in de Socialistische Partij - straalden daarentegen veel meer relevantie uit. Door zulke verhalen kwam de gewelddadige en grotendeels genegeerde geschiedenis van de arbeidersbeweging in de VS voor mij tot leven. Dus wat betreft de periode vóór mijn geboorte zijn de aspecten van de geschiedenis die mij het meest interesseren de sociale bewegingen in de Amerikaanse geschiedenis en de Europese afkomst van mijn familie. Al tijdens mijn adolescentie werd mijn Europese interesse de belangrijkste.

Mijn naaste familie verkeert niet in het milieu waarvan je zou verwachten dat het wetenschappers voortbrengt. Daarvoor was een combinatie nodig van de sociale roltrap omhoog en de catastrofale gebeurtenissen van de jaren '30 en '40, waardoor ik me ging oriënteren op de bestudering van de Europese geschiedenis. Hoewel mijn ouders me een bestaan van zekerheid en emotionele warmte boden, gaven ze me weinig van intellectuele waarde mee, en mijn broer en zus maar net iets meer. Mijn vaders ervaring met school (en met het weeshuis waar zijn ouders hem onderbrachten omdat ze niet voor hem konden zorgen) was uitzonderlijk kort, net lang genoeg om te leren lezen, schrijven en rekenen en om een paar regels op te pikken over persoonlijke hygiëne. Ongeveer vanaf zijn elfde leefde en werkte hij

in de straten van de *Lower East Side* in New York, in een subcultuur van immigrantenjongeren die, net als tegenwoordig, vaak aan de armoede probeerden te ontsnappen via de criminaliteit. Mijn vader vermeed het slechte pad en gebruikte zijn fysieke en mentale kracht om al vóór zijn dertigste vanuit het ongeschoolde subproletariaat op te klimmen tot een succesvolle kleine ondernemer. Zoals veel joden in die tijd combineerde hij een burgerlijk economisch bestaan met politieke opvattingen die links van het centrum stonden.

Mijn moeder had meer culturele pretenties. Anders dan mijn vader kreeg zij een zeer stabiele opvoeding. Ze had thuis een piano, deed een handelsopleiding, trouwde op haar twintigste met mijn vader en kreeg vóór haar dertigste drie kinderen (ik was de laatste). Zoals voor veel joodse vrouwen van haar generatie geldt, waren haar jeugdhelden musicalsterren en showbizmensen zoals Eddie Cantor en Al Jolson, maar toen ze in Newark in het kleinburgerlijke milieu terecht kwam ging ze zich onder invloed van die omgeving interesseren in klassieke muziek. Ze nam pianoles, waar ze pas een paar jaar geleden mee gestopt is, vanwege jicht (ze is nu 95) en ze luisterde altijd naar de klassieke radiozender WQXR. De vioolvirtuozen Mischa Elman en Jascha Heifetz waren haar idolen. En ze dwong haar kinderen min of meer om vioolles te nemen, wat voor ons alledrie levenslange trauma's opleverde maar wat ons ook een muzikale opvoeding gaf.

Mijn eerste kinderboeken kwamen uit een kleine, met klimop begroeide bibliotheek die een paar straten bij ons vandaan was; mijn zus nam me er mee naartoe toen ik een jaar of zes was. En een paar jaar later liet mijn broer een paar boeken voor me achter toen hij naar de Whartonschool ging; *Robin Hood* (prachtig geïllustreerd), *Het Mystérieuze Eiland* van Jules Verne, alle verhalen van Poe, in zacht leer gebonden, *Tom Sawyer* van Mark Twain, *The Deerslayer* van James Fennimore Cooper (de enige van het hele stel waar ik maar niet doorkwam) en nog een stel minder bekende avonturenverhalen. Er zijn nog twee boeken waarvan ik me herinner dat ik ze kocht toen ik een jaar of tien, twaalf was: *Kameraad Eenkruk*, waarin een radicale Amerikaanse machinebouwer met maar één been Russische oorlogswezen helpt in het nog niet stalinistische bolsjewistische Rusland van de jaren twintig, en *Johnny Tremaine*, een jongensversie van de Amerikaanse Revolutie. Ik las graag als kind en een chronische astma op jonge leeftijd zorgde ervoor dat ik vaak niet naar school hoefde, maar nooit te ziek was om niet te kunnen lezen.

Mijn ervaring met lezen begon dus in dit derde klas Proustiaanse milieu. Behalve misschien Poe kreeg ik geen echte klassiekers onder ogen, hoewel ik wel wat van die negentiende-eeuwse broodschrijverij doorploeterde, en hoewel mijn zus de Middel-Engelse proloog van *The Canterbury Tales* van Chaucer hardop oefende met mij als toehoorder. Maar ik begon pas open te staan voor geschiedenis en sociaal bewustzijn door de catastrofale politieke gebeurtenissen die plaatsvonden in mijn pubertijd: de Tweede Wereldoorlog, waarin mijn broer moest vechten, de uitroeiing van een wereld waarvan ik me langzamerhand begon te realiseren dat het die van mijn grootouders geweest was, en, na de oorlog, de hergroepering van de overlevenden in Palestina. Ik werd me bewust van de opstand in het ghetto van Warschau en van de moord op de Oost-Europese joden in 1944 via een jongeren-

magazine dat op mijn Hebreeuwse school te krijgen was. Ik maakte me vlak na mijn *Bar Mitzwah* los van het jodendom (zo vierde ik *Yom Kippoer*, een vastendag, het jaar daarop met een broodje ham met rauwkost en een milkshake), maar mijn interesse in de miljoenen mensen die verdwenen waren, waaronder naar ik aannam alle Mitzmans en Wolperts (de familie van mijn moeder) die daar achtergebleven waren, groeide gestaag tijdens mijn jonge jaren vlak na de oorlog. Ik las veel over de joodse geschiedenis, ontwikkelde een enorme interesse in de Europees-joodse cultuur, en toen ik ongeveer zestien was ontdekte ik Heinrich Heine, mijn eerste echte klassieker.

Kort daarvoor was ik begonnen naar bijeenkomsten van een Zionistisch-Marxistische jongerenorganisatie te gaan: Hashomer Hatzair, en de plaatselijke leider van die groep, een student aan het Brooklyn College, liet ons kennismaken met het sociale drama van Clifford Odets, met Kafka, en met de poëzie van T.S. Eliot (*The Hollow Men*), maar ook met zulke cryptische begrippen als 'de negatie' en het idee van de 'omgekeerde piramide' van Ber Borochov. Naast Hashomer en het tragische lot van mijn Oost-Europese familieleden was mijn interesse in oude geschiedenis al gewekt door een geweldig goede leraar op de middelbare school, die me inspireerde om veel over de oude Grieken en Romeinen te lezen. Toen ik de *Satyricon* van Petronius ontdekte, waarvan de enige Engelse vertaling streng gekuist was, schakelde ik mijn halfvergeten en moeizaam vergaarde kennis van het Latijn in om het origineel te ontcijferen - deze pornografische klassieker heb ik misschien toch eerder gelezen dan Heine.

Mijn (voor Amerikaanse begrippen) lange en moeizame *bachelors* aan de faculteiten muziek en geschiedenis zorgde slechts voor een minimale blootstelling aan historische klassiekers. Ik moet toegeven dat het verplicht lezen van Gibbon's *Decline and Fall of the Roman Empire* in mijn eerste jaar mij in verwarring bracht, terwijl ik had verwacht dat het juist gemakkelijk voor me zou zijn vanwege mijn eerdere interesse in de Romeinse geschiedenis: dit kwam voornamelijk door de stijl van het werk. Vier andere 'klassiekers', die niet verplicht waren, lieten meer indruk achter: *Anti-Dühring* van Engels, *Civilization and its Discontents* van Freud, *Eclipse of Reason* van Horkheimer en *Reason and Revolution* van Marcuse. Ik herinner me dat ik op de Columbia University, toen ik na een omweg van vier jaar langs verschillende muziekopleidingen eenmaal had besloten dat geschiedenis mijn studie zou worden, vooral Pirennes werken over middeleeuwse sociale en economische geschiedenis en *Philosophy of the Enlightenment* van Cassirer moest lezen. De *Frankfurter Schule*, die zich in de jaren '30 en '40 op Columbia had gevestigd, was weliswaar terug naar Duitsland gegaan, maar een paar kopstukken bleven achter. Het hoogtepunt van mijn opleiding op Columbia was de serie lezingen over theorieën over sociale verandering, die Marcuse gaf in 1954 of 1955 - hij stond op het punt om *Eros and Civilization* te publiceren. In deze lezingen verschoof het brandpunt van het negentiende-eeuwse idee van de vooruitgang, met als voorbeelden Hegel, Marx en John Stuart Mill, naar Freud's pessimistische opvattingen over de doodsdrijf.

Mijn doctoraalstudie was een ander verhaal. Na nog een jaar op Columbia stapte ik over naar het programma in de ideeëngeschiedenis op de Brandeisuniver-

siteit. De aanwezigheid van Marcuse, die daar sinds 1955 of 1956 professor was, trok me aan, net als die van de anti-Parsoniaanse socioloog Lewis Coser, van wie ik wist dat hij een socialist was en dat hij redacteur was van *Dissent*. Het seminar van Marcuse over 'het idee van de logos', die van Leonard Krieger over de natuurwettheorie, dat van Frank Manuel over het religieuze en sociale denken van de Verlichting en die van Coser over sociale theorieën waren de hoogtepunten van mijn studietijd. Toen ik docent-assistent was in een onderdeel van de verplichte cursus sociale wetenschap die door de vakgroep werd georganiseerd, kreeg ik regelmatig de kans om les te geven in de 'klassiekers', waarvan één werk zo invloedrijk is geweest dat het op het lijstje hoort van iedere historicus, namelijk *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* van Max Weber. De combinatie van de biografische aanpak van Manuel met de sociale perspectieven in de studie van ideeën van Marcuse en Coser zijn van grote invloed geweest op al mijn werk sinds die tijd. Het psycho-analytische perspectief was er zeer populair, maar was vrijwel onbekend onder Nederlandse historici toen ik een kwart eeuw geleden in Amsterdam kwam lesgeven. Het wordt nog steeds nogal verdacht gevonden, hoewel het in de versie van Marcuse en Manuel volledig verenigbaar was met het individuele en het sociale perspectief op de ideeëngeschiedenis.

Tijdens mijn ontwikkeling als historicus die daar op volgde werden alle perspectieven die ik genoemd heb geïntegreerd in mijn eigen transgressie-beladen levensloop en overtuigingen. En dus zijn de historici die ik ben gaan waarderen juist die mensen die op Stallybrass en White vooruitliepen door zich te richten op de anti-klassieke subversieve en carnavaleske onderkant van culturele geschiedenis. Dat betekent voor de negentiende eeuw Michelet, wiens *Histoire de la Révolution Française*, met die prachtige hoofdstukken over de festivals van de federatie, voor het eerst de aandacht vestigde op de rol van het gewone volk in sociale veranderingen en wiens *La Sorcière* een prototype is van de geschiedenis van mentaliteiten. In de sociaal-historische literatuur van de afgelopen dertig jaar zijn het *The Making of the English Working Class* van E.P. Thompson, *Society and Culture in Early Modern France* van Natalie Zemon Davis, *Culture Populaire et Culture des Élités* van Robert Muchembled, en bijna alles van Carlo Ginzberg. Ik blijf *Eros and Civilization* van Marcuse waarderen omdat het het impliciete transgressionele aspect van hoge cultuur onthult, en daarnaast *Natural Supernaturalism* van Abram, *Fin-de-Siècle Vienna. Politics and Culture* van Carl Schorske en *Rabelais and his World* van Mikhail Bakhtin.

Deze brief is langer geworden dan ik verwacht had, maar omdat jullie deze vraag voor gelegd hebben aan een historicus met een dubbele nationaliteit en met het gevoel dat hij minstens twee levens heeft geleefd, betwijfel ik of hij korter had kunnen worden. Laten we het erop houden dat de klassieke canon die ik in deze brief ter discussie stel, juist die canon is die jullie rubriek 'Klassiekers' vormgeeft, en ik stel voor dat jullie de titel omdopen tot 'Transgressies'.

Met vriendelijke groet,

Arthur Mitelman